

Algebra matic

Odpřednesenou látku naleznete v kapitolách 2.1, 2.2 a 4 skript *Abstraktní a konkrétní lineární algebra*.

Minulá přednáška

- 1 Pojem **lineárního zobrazení** z $\mathbb{F}^s$ do $\mathbb{F}^r$ a jeho maticový zápis (vzhledem ke kanonickým bázím).

Dnešní přednáška

- 1 Zavedeme základní **algebraické operace s maticemi**.
- 2 V příští přednášce vše zobecníme pro prostory **konečných dimensí**; zavedeme pojem **matice lineárního zobrazení** (vzhledem k pevně zvoleným bázím).

Velmi důležité připomenutí

Vektory z prostoru $\mathbb{F}^n$ píšeme jako sloupce.

Již víme: $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ je lineární prostor nad $\mathbb{F}$.

Jak se operace v $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ projeví na „manipulaci s tabulkami“? Použijeme **sloupcový zápis** matic.

Pro $\mathbf{A} = (\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_s)$ a $\mathbf{B} = (\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_s)$ a skalár a z $\mathbb{F}$ je:

- ① $\mathbf{A} + \mathbf{B} : \mathbb{F}^s \longrightarrow \mathbb{F}^r$ matice se sloupcovým zápisem $(\mathbf{a}_1 + \mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{a}_s + \mathbf{b}_s)$. Zápis $\mathbf{A} + \mathbf{B}$ čteme **součet matic $\mathbf{A}$ a $\mathbf{B}$** .
- ② $a \cdot \mathbf{A} : \mathbb{F}^s \longrightarrow \mathbb{F}^r$ je matice se sloupcovým zápisem $(a \cdot \mathbf{a}_1, \dots, a \cdot \mathbf{a}_s)$. Zápis $a \cdot \mathbf{A}$ čteme **součin skaláru a a matice $\mathbf{A}$** .

Nulový vektor^a v lineárním prostoru $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ je matice $\mathbf{O}_{s,r} = \underbrace{(\mathbf{o}, \dots, \mathbf{o})}_{s\text{-krát}}$, kde $\mathbf{o}$ je nulový vektor v $\mathbb{F}^r$.

---

^aŘíkáme také: **nulová matice**.

Příklad: výpočty v $\text{Lin}(\mathbb{R}^3, \mathbb{R}^2)$

❶ Příklad součtu:

$$\begin{pmatrix} 5 & 3 & 6 \\ -1 & 0 & 7 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 2 & 5 & -2 \\ 1 & 4 & 3 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 7 & 8 & 4 \\ 0 & 4 & 10 \end{pmatrix}$$

❷ Příklad skalárního násobku:

$$(-2) \cdot \begin{pmatrix} -3 & 1 & 2 \\ 2 & 6 & 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 6 & -2 & -4 \\ -4 & -12 & -8 \end{pmatrix}$$

❸ Nulový vektor v v $\text{Lin}(\mathbb{R}^3, \mathbb{R}^2)$ je:

$$\mathbf{0}_{3,2} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

Poznámky k součtu matic a ke skalárnímu násobku matic

Sčítání matic a skalární násobení skalárem jsou operace v lineárním prostoru $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$. Přirozená čísla s a r jsou **pevná**. Proto:

- 1 Sčítat můžeme pouze matice **stejných** rozměrů. Pro matice různých rozměrů **není sčítání definováno**.

Sloupcový zápis součtu

$$(\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_s) + (\mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{b}_s) = (\mathbf{a}_1 + \mathbf{b}_1, \dots, \mathbf{a}_s + \mathbf{b}_s)$$

dává okamžitě „položkový návod“: chcete-li sečíst dvě matice stejných rozměrů, sečtěte položky na odpovídajících pozicích.

- 2 Sloupcový zápis skalárního násobku

$$a \cdot (\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_s) = (a \cdot \mathbf{a}_1, \dots, a \cdot \mathbf{a}_s)$$

dává okamžitě „položkový návod“: chcete-li matici vynásobit skalárem, vynásobte tímto skalárem každou položku matice.

Vlastnosti součtu matic a skalárního násobku matic

Protože $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ je lineární prostor nad $\mathbb{F}$, platí:

- ① $\mathbf{A} + \mathbf{O}_{s,r} = \mathbf{O}_{s,r} + \mathbf{A} = \mathbf{A}$, pro vš. $\mathbf{A}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ② $\mathbf{A} + \mathbf{B} = \mathbf{B} + \mathbf{A}$, pro vš. $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ③ $\mathbf{A} + (\mathbf{B} + \mathbf{C}) = (\mathbf{A} + \mathbf{B}) + \mathbf{C}$, pro vš. $\mathbf{A}, \mathbf{B}, \mathbf{C}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ④ Pro každé $\mathbf{A}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ existuje právě jedno^a $\mathbf{B}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$ tak, že $\mathbf{A} + \mathbf{B} = \mathbf{O}_{s,r}$.
- ⑤ $1 \cdot \mathbf{A} = \mathbf{A}$ pro vš. $\mathbf{A}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ⑥ $a \cdot (b \cdot \mathbf{A}) = (a \cdot b) \cdot \mathbf{A}$ pro vš. a, b z $\mathbb{F}$ a vš. $\mathbf{A}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ⑦ $a \cdot (\mathbf{A} + \mathbf{B}) = a \cdot \mathbf{A} + a \cdot \mathbf{B}$ pro vš. a z $\mathbb{F}$ a pro vš. $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.
- ⑧ $(a + b) \cdot \mathbf{A} = a \cdot \mathbf{A} + b \cdot \mathbf{A}$ pro vš. a, b z $\mathbb{F}$ a pro vš. $\mathbf{A}$ z $\text{Lin}(\mathbb{F}^s, \mathbb{F}^r)$.

---

^aTomuto jednoznačně určenému $\mathbf{B}$ říkáme **opačná** matice k matici $\mathbf{A}$ a značíme ji $-\mathbf{A}$.

Připomenutí značení (téma 04A)

Matice $\mathbf{A}$ se sloupcovým zápisem $\mathbf{A} = (\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_s)$ je lineární zobrazení z $\mathbb{F}^s$ do $\mathbb{F}^r$, dané předpisem

$$\mathbf{e}_j \mapsto \mathbf{a}_j, \quad j = 1, \dots, s$$

Princip superposice dává

$$\sum_{j=1}^s x_j \cdot \mathbf{e}_j \mapsto \sum_{j=1}^s x_j \cdot \mathbf{a}_j$$

Pro $\mathbf{x} = \sum_{j=1}^s x_j \cdot \mathbf{e}_j$ značíme $\sum_{j=1}^s x_j \cdot \mathbf{a}_j$ jako $\mathbf{A} \cdot \mathbf{x}$.

Proto

$$\mathbf{A} : \mathbf{x} \mapsto \mathbf{A} \cdot \mathbf{x}$$

Definice (součin matic)

Pro situaci^a

$$\begin{array}{ccc} \mathbb{F}^s & \xrightarrow{\mathbf{A}} & \mathbb{F}^p \xrightarrow{\mathbf{B}} \mathbb{F}^r \\ \mathbf{e}_j \longmapsto & \mathbf{a}_j \longmapsto & \mathbf{B} \cdot \mathbf{a}_j \end{array}$$

je $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$ matice,^b jejíž j -tý sloupec je $\mathbf{B} \cdot \mathbf{a}_j$, kde $\mathbf{a}_j$ je j -tý sloupec matice $\mathbf{A}$. Ve sloupcovém zápisu tedy platí
 $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A} = (\mathbf{B} \cdot \mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{B} \cdot \mathbf{a}_s).$

Matici $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$ říkáme **součin matic $\mathbf{B}$ a $\mathbf{A}$** .

^aDiagram okamžitě dává **rozměrovou zkoušku** pro součin matic $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$: počet řádků matice $\mathbf{A}$ musí být roven počtu sloupců matice $\mathbf{B}$. **Jindy součin matic nedefinujeme, protože by skládání nedávalo smysl.**

^b**Položkový zápis** součinu $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$: pro $\mathbf{A} = (a_{kj})_{k=1,\dots,p,j=1,\dots,s}$ a $\mathbf{B} = (b_{ik})_{i=1,\dots,r,k=1,\dots,p}$ je $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$ matice s položkami $(c_{ij})_{i=1,\dots,r,j=1,\dots,s}$, kde

$$c_{ij} = \sum_{k=1}^p b_{ik} \cdot a_{kj}$$

Příklad (matice složených lineárních transformací v $\mathbb{R}^2$)

Projekce na osu x : $\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, rotace (o úhel α): $\begin{pmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{pmatrix}$.

Součin matic

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$$

je matice lineárního zobrazení „**nejprve** otočte o úhel α , **potom** spočtete projekci na osu x “.

Součin matic

$$\begin{pmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \cos \alpha & 0 \\ \sin \alpha & 0 \end{pmatrix}$$

je matice lineárního zobrazení „**nejprve** spočtete projekci na osu x , **potom** otočte o úhel α “.

Příklad (reflexe podle osy, která svírá úhel α s osou x)

Jde o složené zobrazení: **nejdříve** rotace o úhel $-\alpha$, **potom** reflexe, **nakonec** rotace o úhel α .

$$\begin{pmatrix} \cos \alpha & -\sin \alpha \\ \sin \alpha & \cos \alpha \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \cos(-\alpha) & -\sin(-\alpha) \\ \sin(-\alpha) & \cos(-\alpha) \end{pmatrix} =$$
$$\begin{pmatrix} \cos 2\alpha & \sin 2\alpha \\ \sin 2\alpha & -\cos 2\alpha \end{pmatrix}$$

Poznámka

Analogicky lze vytvořit matice základních lineárních transformací v $\mathbb{R}^n$, $n \geq 3$. Aplikace: matematická analýza, fyzika, grafika.^a

---

^a**Důležité:** projděte si podrobně Příklady 4.1.6 a 4.2.9 **skript**.

Shrnutí: Vlastnosti operací s maticemi

- 1 Pro součin **platí** asociativní zákon $\mathbf{C} \cdot (\mathbf{B} \cdot \mathbf{A}) = (\mathbf{C} \cdot \mathbf{B}) \cdot \mathbf{A}$, kdykoli jsou jednotlivé součiny definovány.
- 2 Obecně **neplatí** komutativní zákon $\mathbf{B} \cdot \mathbf{A} = \mathbf{A} \cdot \mathbf{B}$ (i když jsou oba součiny definovány).
- 3 Pro každé n definujeme **jednotkovou matici**^a $\mathbf{E}_n : \mathbb{F}^n \longrightarrow \mathbb{F}^n$ takto: $\mathbf{E}_n = (\mathbf{e}_1, \dots, \mathbf{e}_n)$, kde $\mathbf{e}_1, \dots, \mathbf{e}_n$ jsou vektory kanonické báze $\mathbb{F}^n$.

Potom pro každou matici $\mathbf{A} : \mathbb{F}^s \longrightarrow \mathbb{F}^r$ platí:

$$\mathbf{E}_r \cdot \mathbf{A} = \mathbf{A} = \mathbf{A} \cdot \mathbf{E}_s.$$

---

^aMatice $\mathbf{E}_n$ je maticí **identického** lineárního zobrazení $\text{id} : \mathbb{F}^n \longrightarrow \mathbb{F}^n$.

Důkaz.

Okamžitě z vlastností lineárních zobrazení. ■

Příklad (popis řešení soustavy lineárních rovnic v $\mathbb{R}^2$)

Ať $\mathbf{P}_x : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$ je projekce na osu x , ztotožněná s maticí

$$\mathbf{P}_x = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}.$$

Víme, že zápis $\mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$ (pro pevně zadaný vektor $\mathbf{b}$) kóduje soustavu lineárních rovnic. Pojd' me ji vyřešit.

- ❶ Pro vektor $\mathbf{b} = \begin{pmatrix} 2 \\ 1 \end{pmatrix}$ nás zajímají všechny vektory $\mathbf{x} = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix}$, které se na $\mathbf{b}$ projekcí $\mathbf{P}_x$ zobrazí.

Protože vektor $\mathbf{b}$ **není** funkční hodnotou matice $\mathbf{P}_x$, **nemá** soustava $\mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$ řešení.

- ❷ Pro vektor $\mathbf{b} = \begin{pmatrix} 3 \\ 0 \end{pmatrix}$ nás zajímají všechny vektory $\mathbf{x} = \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix}$, které se na $\mathbf{b}$ projekcí $\mathbf{P}_x$ zobrazí.

Jeden takový vektor $\mathbf{x}$ jistě existuje, například vektor

$$\mathbf{p} = \begin{pmatrix} 3 \\ -7 \end{pmatrix}. \text{ Jak popsat množinu všech řešení?}$$

Popis množiny všech řešení soustavy $\mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x} = \mathbf{b}$

Řešením soustavy rovnic

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 3 \\ 0 \end{pmatrix}$$

je množina všech vektorů $\mathbf{x}$ tvaru $\mathbf{p} + \mathbf{x}_h$, kde $\mathbf{p} = \begin{pmatrix} 3 \\ -7 \end{pmatrix}$ a kde vektor $\mathbf{x}_h$ splňuje rovnost $\mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x}_h = \mathbf{0}$.

Množinu všech řešení lze tedy napsat ve tvaru

$$\mathbf{p} + \{\mathbf{x}_h \mid \mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x}_h = \mathbf{0}\} = \{\mathbf{p} + \mathbf{x}_h \mid \mathbf{P}_x \cdot \mathbf{x}_h = \mathbf{0}\}$$

Jak uvidíme, tento způsob zápisu řešení bude mít mnohé výhody.

Důsledek

Pro lineární zobrazení $\mathbf{f} : L_1 \longrightarrow L_2$ musíme studovat chování dvou množin

$$\{\mathbf{f}(\vec{x}) \mid \vec{x} \in L_1\}$$

tzv. **obraz $\mathbf{f}$**

$$\{\vec{x} \in L_1 \mid \mathbf{f}(\vec{x}) = \mathbf{0}\}$$

tzv. **jádro $\mathbf{f}$**